

RAQAMLI IQTISODIYOTNING DAVLAT VA JAMIYAT ALOQALARINI YANADA RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

Elov Farrukh Akmalovich

Osiyo Xalqaro Universiteti O'qituvchisi

Lecturer of Political Science, Asian International University

Email: elovfarrukh86@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishdagi roli hamda omillari ilmiy- tahlil etiladi. Raqamli iqtisodiyot nazariy jihatdan rivojlanishi bilan birga, fuqarolar va davlat organlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir shakllarini tubdan o'zgartirmoqda. Jamiyatning raqamli masofaviy xizmatlar orqali davlat bilan aloqasi kengayadi, davlat xizmatlari onlayn maydonga ko'chadi, hamda fuqarolik ishtiroki jaddan faollashadi. Maqolada davlat-jamiyat aloqalarini mustahkamlashga xizmat qiluvchi infratuzilma, raqamli savodxonlik, siyosiy muhit, ma'lumot almashuvi kabi muammolar tahlil qilinadi, shuningdek, raqamli bo'linish, xavfsizlik, ishtirokchanlikning yetishmasligi kabi salbiy jihatlar ham ko'rib chiqiladi. Xususan, O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning holati, raqamli xizmatlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi orqali davlat-jamiyat aloqalarini yanada rivojlantirish imkoniyatlari raqamli statistik ma'lumotlar bilan tasvirlanadi. Yakunda davlat strategiyasi va jamiyat hamkorligi orqali raqamli iqtisodiyot davlat-jamiyat munosabatlarini chuqurlashtirishga xizmat qilishi mumkinligi xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, davlat-jamiyat aloqalari, e-hukumat, raqamli savodxonlik, infratuzilma, digital transformatsiya, O'zbekistan.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) yordamida iqtisodiy faoliyatning barcha bosqichlarini – ishlab chiqarishdan taqsimlashgacha, almashinuvdan iste'molgacha – yangicha shakllantirmoqda. Bu jarayonlarni alohida misol sifatida davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqalar tizimida ko'rish mumkin: raqamli platformalar, onlayn davlat xizmatlari va fuqarolarning elektron ishtiroki davlat va jamiyat munosabatlarini yangicha bosqichga olib chiqmoqda. Davlat-jamiyat aloqalari fuqarolarni davlat ishida ishtirokchilarga aylantirish, davlat xizmatlarini fuqarolarga yaqinlashtirish va shaffoflikni oshirish jihatidan raqamli iqtisodiyot davrida o'zgaruvchanlikka uchramoqda. Shu nuqtai-nazardan, raqamli iqtisodiyot davlat-jamiyat aloqalarini rivojlantirishda muhim omil sifatida qaraladi. Mazkur maqolada avvalo raqamli iqtisodiyot va davlat-jamiyat munosabatlarini tahlil qilinadi, so'ngra raqamli iqtisodiyotning davlat-jamiyat aloqalarini mustahkamlashdagi omillari, ijobiy va salbiy jihatlar ko'rib chiqiladi, nihoyat – O'zbekistondagi holat va tavsiyalar keltiriladi.

Davlat va jamiyat aloqalari fuqarolar, jamiyat tashkilotlari bilan davlat organlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tizimi sifatida qaraladi. Ushbu munosabatlar davlat siyosati, fuqarolarning huquq-majburiyatlari va jamiyatning davlat ishlaridagi ishtiroki orqali shakllanadi. Raqamli iqtisodiyot esa bu munosabatlarni tubdan o'zgartirmoqda: davlat faqat nazorat va tartibga soluvchi rolini bajarmay, platforma yaratish, diagnostika qilish, fuqarolar bilan hamkorlik qilish funksiyalarini ham qo'lga olmoqda. Shu bilan birga, jamiyat a'zolari raqamli platformalar orqali fuqarolik ishtirokini kengaytirib, davlat xizmatlarida yaqin aloqada bo'la boshlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya jamiyatdagi ijtimoiy innovatsiyalar qobiliyatini oshiradi — masalan, fuqarolar va jamiyat tashkilotlari davlat bilan hamkorlik qilishda yangi imkoniyatlar topmoqda. Davlat va jamiyat aloqalarida raqamli vositalarning kirib kelishi orqali xizmatlar tezroq yetkazilmoqda, shaffoflik oshmoqda va fuqarolar davlat siyosatini shakllantirish jarayonida faol bo'lishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyot davlat-jamiyat aloqalarini faollashtirishda bir qator omillarga tayangan. Avvalo, infratuzilma – keng polosali internet, mobil aloqasi, bulutli xizmatlar – raqamli iqtisodiyotning tayanchi bo'lib, davlat xizmatlarini jamiyatga yaqinlashtirish imkonini beradi. Masalan, e-hukumat orqali fuqarolar davlat bilan onlayn aloqada bo'lishi mumkin. Shuningdek, jamiyatning raqamli savodxonligi va texnologiyalarni ishlata olish darajasi ham muhim omil sanaladi: agar fuqarolar AKT vositalaridan faol foydalana olsa, davlat bilan hamkorlik jarayonida yanada faollashadi. Bundan tashqari, siyosat va tartib-qoidalar muhitining mosligi katta ahamiyatga ega — davlat raqamli iqtisodiyotga mos siyosatlar, qonunchilik, ma'lumotlarni himoya qilish va onlayn platformalarni tartibga solish kabi yo'nalishlarni e'tiborga olishi lozim. Jamiyat bilan hamkorlik va ishtirokchanlik mexanizmlarini rivojlantirish rahbarlik elementidir — onlayn platformalar orqali fuqarolar davlat siyosati, xizmatlar bo'yicha taklif kiritishi, fikr bildirishga imkon topmoqda va bu davlat-jamiyat aloqasida ishonchni mustahkamlaydi. Nihoyat, axborot va ma'lumot almashuvi raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat va jamiyat o'rtasidagi bog'lanishni kuchaytiruvchi muhim jarayon bo'lib, davlat onlayn axborot tizimlari orqali fuqarolar bilan bevosita ma'lumot almashadi va jamiyat davlat siyosatlari to'g'risida xabardor bo'ladi. Misol uchun, global tadqiqotlardagi natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya jamiyatdagi ijtimoiy innovatsiyalar qobiliyatini oshiradi.

Raqamli iqtisodiyot davlat xizmatlarini yaqinlashtirish va qulaylashtirishga xizmat qiladi: xizmatlarni onlayn shaklda taqdim etish orqali ariza topshirish, hujjat jo'natish, davlat organlari bilan masofaviy aloqada bo'lish imkoniyatlari kengayadi, natijada davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqa xarajatlari kamayadi va samaradorlik oshadi. Bundan tashqari, fuqarolik ishtirokining kengayishi muhim jihatdir: onlayn platformalar orqali fuqarolar davlat siyosati, hududiy rivojlanish masalalarida ishtirok

etishi mumkin, bu esa demokratik jarayonlarni kuchaytiradi. Raqamli tizimlar davlat funksiyalarini ochiqlashtiradi, jarayonlar kuzatiladi va bu fuqarolarni davlatga bo'lgan ishonchini oshiradi. Misol uchun, global sayohatda raqamli iqtisodiyot dunyo yalpi ichki mahsulotining taxminan 15 %ini tashkil etmoqda. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot davrida davlat ma'lumotlar (big data) va tahlil vositalaridan kengroq foydalanmoqda, bu jamiyat ehtiyojlarini aniqlash, siyosatlarini tezroq moslashtirish va xizmatlarni optimallashtirish imkonini beradi. Jamiyatdagi raqamli innovatsiyalar (masalan, mobil ilovalar, onlayn xizmatlar) davlat-jamiyat munosabatlarini tubdan o'zgartirishi, ijtimoiy hamkorlik formalarini kengaytirishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birga, davlat-jamiyat aloqalarida turli muammolar ham yuzaga kelmoqda. Birinchi navbatda, raqamli bo'linish — ya'ni jamiyatning ayrim qatlamlari (qishloq hududlari, kam daromadli oilalar, pensionerlar) raqamli texnologiyalarni kamroq ishlata olmoqda — bu davlat-jamiyat aloqalarida “orqada qolish” xavfini tug'diradi va tengsizlikni kuchaytiradi. Ikkinchi jihat — maxfiylik va ma'lumotlar xavfsizligi masalalari: fuqarolar ma'lumotlari himoyasi, maxfiylik huquqlari borasida xavotirga ega bo'lsa, davlat xizmatlaridan foydalanishga va ishtirokga bo'lgan munosabat susayishi mumkin. Uchinchi — texnologik suverenitet va tartibga solish muammolari: raqamli texnologiyalar global darajada rivojlangan bo'lgani uchun davlatlar o'z suverenitetini saqlash, ma'lumot fluksini nazorat qilish, xalqaro raqobatga moslashish yo'lida qiyinchiliklarga duch kelmoqda. To'rtinchi jihat — jamiyat ishtirokisining formalizatsiyasizligi: onlayn platformalar ochilgan bo'lsa-da, fuqarolarning haqiqiy, mazmunli ishtirokchiligi har doim ta'minlanavermaydi — ko'pincha foydalanish faqat texnik jihatdan, biroq mazmun jihatdan kam bo'lishi mumkin. Va nihoyat, axborot va kommunikatsiya jamiyatining zaifligi ham muhim muammo sanaladi: agar jamiyatda axborot savodxonligi past bo'lsa, fuqarolar davlat tomonidan taklif etilgan raqamli xizmatlardan to'liq foydalanolmasligi mumkin, bu esa davlat-jamiyat munosabatlarini sustlashtirishi mumkin.

O'zbekiston misolida raqamli iqtisodiyotning davlat-jamiyat aloqalarini rivojlantirishdagi ahamiyati aniq ko'rinmoqda. Masalan, mamlakatda raqamli iqtisodiyotning YaIMdagi ulushi 2020 yilda taxminan 1.99 % bo'lgan, 2022 yilda esa 2.77 % ga ko'tarilgan. Axborot va kommunikatsiya sohasidagi xizmatlar eksporti 2020-2022 yillarda jiddiy o'sishni namoyon qilgan: 2020 yilda US\$169.3 million bo'lgan eksport 2022 yilda US\$306 millionga yetgan. Elektron tijoratga oid ma'lumotlar ham raqamli iqtisodiyotning jamiyat bilan aloqasini ko'rsatadi: 2021 yilda O'zbekistonda elektron tijorat daromadi US\$1.39 milliardni tashkil etgan va bu mamlakatdagi raqamli daromadlarning 90.2 %ini tashkil etgan. Bundan tashqari, fuqarolarning raqamli savodxonligini oshirishga doir hujjatlar tayyorlanib, “Raqamli O'zbekiston-2030” strategiyasi 2020 yilda qabul qilingan. Ushbu holatlar davlat-jamiyat aloqalarida raqamli iqtisodiyot qanday omil bo'la olishini yaqqol ko'rsatadi:

davlat raqamli infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirish orqali fuqarolar bilan munosabatini yangilamoqda, jamiyat esa onlayn platformalar orqali davlat bilan aloqada bo'lmoqda. Shu bilan birga, eski strukturaviy muammolar — raqamli bo'linish, malakali kadrlar yetishmasligi — hali ham mavjudligi ko'rib chiqilishi kerak.

Raqamli iqtisodiyot orqali davlat-jamiyat aloqalarini yanada rivojlantirish maqsadida bir necha tavsiyalar ko'rib chiqilishi zarur. Avvalo, davlat raqamli iqtisodiyot va xizmatlar sohasida yagona strategiyani — infratuzilma, raqamli ko'nikmalar, ishtirokchanlik, qonunchilik yo'nalishlarini — jamiyat ishtirokini inobatga olgan holda ishlab chiqishi va amalga oshirishi muhim. Ikkinchidan, jamiyatning, xususan zaif qatlamlarning raqamli savodxonligini oshirish va inklyuzivlikni ta'minlashga yo'naltirilgan dasturlar yaratilishi lozim — bu raqamli bo'linishni kamaytiradi va davlat xizmatlaridan foydalanuvchilar bazasini kengaytiradi. Uchinchi jihat — ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylikni ta'minlash: fuqarolar ma'lumotlar himoyasi va maxfiylik huquqlari bilan bo'lgan ishonchini mustahkamlasa, onlayn davlat xizmatlariga ishtirokini kengaytiradi. To'rtinchidan, fuqarolik ishtiroki va jamiyat bilan hamkorlikning raqamli platformalar orqali rag'batlantirilishi kerak — davlat xizmati bahosini bildirish, taklif kiritish, monitoring qilish mexanizmlarini rivojlantirish davlat-jamiyat munosabatlarini kuchaytiradi. Nihoyat, monitoring va baholash mexanizmlarini joriy etish zarur: raqamli iqtisodiyot doirasida amalga oshirilgan xizmatlar va jamiyat bilan aloqalar natijalari muntazam ravishda o'lganishi, baholanishi va kerak bo'lsa, tuzatishlar kiritilishi lozim. Bundan tashqari, qonunchilik va tartib-qoidalarini texnologik taraqqiyot bilan mos ravishda yangilab borish davlatning raqamli transformatsiyani ortda qolmasdan boshqarishiga xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyot davrida davlat-jamiyat aloqalari nafaqat xizmat ko'rsatish jarayonlari orqali, balki interaktiv va hamkorlik asosida shakllanmoqda. Raqamli iqtisodiyotning davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirishda bir necha muhim omillari mavjud: infratuzilma, raqamli savodxonlik, siyosat va tartib-qoidalar muhitining mosligi, fuqarolik ishtiroki, ma'lumot almashuvi. Shu bilan birga, raqamli bo'linish, maxfiylik muammolari, jamiyat ishtirokisining formalizatsiyasizligi kabi salbiy omillar ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning YaIMdagi ulushi juda past bo'lishiga qaramay (taxminan 2–3% darajasida) va hali ham jiddiy imkoniyatlar mavjud bo'lsa, davlat strategiyasi, jamiyatni raqamli savodxonlik bilan ta'minlash, fuqarolik platformalarini rivojlantirish va qonunchilikni moslashtirish orqali raqamli iqtisodiyot davlat-jamiyat aloqalarini yanada chuqurlashtirish va sifat jihatdan yaxshilashga xizmat qilishi mumkin. Shu tarzda, davlat va jamiyat o'rtasida ishonchli, ochiq va interaktiv munosabatlar shakllanadi, bu esa ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish va zamonaviy boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Murthy, K. V. B. (2021). Digital economy in a global perspective. Journal of Information Technology & Digital Economy, (1), 12–27. [https://doi.org/10.1016/S1925-2099\(24\)00277-8](https://doi.org/10.1016/S1925-2099(24)00277-8)
2. Nagy, S., & Veresne Somosi, M. (2022). The relationship between social innovation and digital economy and society. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2212.13840>
3. Nosratabadi, S., Atobishi, T., & Hegedhus, S. (2023). Social sustainability of digital transformation: Empirical evidence from EU-27 countries. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.16088>
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). Digital Skills for Private Sector Competitiveness in Uzbekistan (OECD Peer Review Note). OECD.
SpringerLink. (2023). Taxation in the Digital Economy in Uzbekistan. In Digital Economy and Policy Frameworks (pp. 213-235). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-55341-7_9
5. World Bank. (2023). Digital Transformation Overview. The World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/digital/overview>
World Bank. (n.d.). Uzbekistan Overview: Development news, research, data. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview>
Global CIO. (n.d.).
6. Digital Strategies of Uzbekistan. Retrieved from <https://globalcio.com/longread/Digital-Strategies-of-Uzbekistan/Eurostat>. (2024).
7. Digital economy and society statistics – enterprises. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_enterprises